

ЛІТЕРАТУРНО-СТИЛІСТИЧНІ НАПРЯМИ, ТЕЧІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Зміст

Традиційна періодизація української літератури	2
Основні літературно-стилістичні напрями, течії	2
Монументалізм	2
Орнаменталізм	3
Ренесанс (Відродження) (XIV ст. – XVI-VII ст.)	3
Бароко (XVII-XVIII ст.)	3
Просвітництво (XVII —XVIII ст)	4
Класицизм (XVIII - початок XIX ст.)	4
Сентименталізм (др. пол. XVIII - поч. XIX ст.)	5
Романтизм (кін. XVIII - поч. XIX ст.)	5
Реалізм (друга половина XIX ст.)	6
Модернізм (кінець XIX-XX ст.)	7
Імпресіонізм	7
Символізм	8
Неокласицизм	8
Неоромантизм	8
Неореалізм	9
Екзистенціалізм	9
Кларнетизм	10
Авангардизм	10
Футуризм	10
Експресіонізм	10
Вітаїзм (віталізм)	11
«Розстріляне відродження»	11
Соціалістичний реалізм	12
"Шістдесятництво"	12
Постмодернізм	12

Традиційна періодизація української літератури

Давня література (XI-XVIII ст.)	Нова література (XIX ст.)	Новітня література (XX-XXI ст.)
<p>Монументалізм (літ-ра Київської Русі XI ст.) «<i>Повість минулих літ</i>».</p> <p>Орнаменталізм (XII—XIII ст.) «Слово про похід Ігорів»</p> <p>Бароко</p> <p>І.Величковський, Ф.Прокопович, С.Климовський, Г.Сковорода</p>	<p>Класицизм</p> <p>І.Котляревський «Енеїда»</p> <p>Сентименталізм</p> <p>І.Котляревський «Наталка Полтавка»</p> <p>Г.Квітка-Основ'яненко «Маруся»</p> <p>Романтизм</p> <p>Т.Шевченко, Є.Гребінка, П. Гулак-Артемівський, М.Шашкевич, П.Куліш, Л.Глібов</p> <p>Літ. гуртки</p> <p>І. Срезневського, «Руська трійця»</p> <p>Реалізм</p> <p>Т.Шевченко, Марко Вовчок, І.Нечуй-Левицький, Панас Мирний, І.Карпенко-Карий, І.Франко</p>	<p>Модернізм</p> <p>символізм (О.Кобилянська, М.Вороний, М.Тичина, Б.Лепкий, Б.Ігор-Антонич)</p> <p>імпресіонізм (М.Коцюбинський)</p> <p>неокласицизм (М.Зеров, М.Рильський)</p> <p>неоромантизм (О.Кобилянська, Леся Українка, І.Франко, О.Олесь, М.Вороний, Ю.Яновський)</p> <p>неореалізм (В.Винниченко, В.Підмогильний)</p> <p>екзистенціалізм (В.Підмогильний, І.Багряний, В.Стус)</p> <p>Авангардизм (відгалуження модернізму):</p> <p>футуризм (М.Семенко, М.Бажан)</p> <p>експресіонізм (В.Стефаник)</p> <p>сюрреалізм (Е.Андрієвська)</p> <p>конструктивізм (О.Архипенко)</p> <p>вітайзм (М.Хвильовий, Є.Маланюк, О.Ольжич, У.Самчук)</p> <p>неоавангардизм (групи «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСад», «Нова дегенерація»)</p> <p>Розстріляне відродження (В.Підмогильний, М.Вороний, М.Куліш, М.Хвильовий, М.Семенко, Є.Плужник, М.Зеров, Л.Курбас)</p> <p>Шістдесятництво</p> <p>В.Симоненко, Д.Павличко, І.Драч, М.Вінграновський, Л.Костенко, Г.Тютюнник, Б.Олійник, В.Стус</p> <p>Соцреалізм (О.Гончар, П.Загребельний, Р.Іваничук, В.Шевчук)</p> <p>Постмодернізм (І.Римарук, В.Герасим'юк, Ю.Андрухович, Ю.Іздрик, М.Матіос, С.Жадан, Г.Пагутяк, О.Забужко, М.Дочинець, О.Ірванець, О.Ульяненко)</p>

Основні літературно-стилістичні напрями, течії

Монументалізм

— напрям в оригінальній літературі Київської Русі XI ст. (поряд з перекладною літературою). Прикладом творів цього стилю є «*Повість минулих літ*».

Риси монументалізму:

· відносно проста композиція творів. Характерна риса — думки викладу часто концентруються в певну афористичну формулу, здебільшого наприкінці викладу. Іноді формула по-вторюється кілька разів протягом викладу. Літературне завдання цілого твору або принаймні кожного окремого розділу зосереджене на одній думці й рідко відходить від неї. Отже, інша властивість, яка впливає звідси, — часта неясність композиції творів;

- синтаксична простота: виклад здебільшого з коротких речень, що уривчасто йдуть одне за одним, іноді навіть повторюючи попереднє;
- постійне використання сталих формул, які часто повторюються в тому самому творі, або розділі, або в різних розділах твору;
- використання невеликої кількості стилістичних прикрас;
- ідеологія «великодержавства», уявлення про династичну та державну єдність «Русі»;
- «християнський оптимізм», радість із того, що Русь «в останню годину», «одинадцятую годину» ще покликана Богом до християнської єдності.

Орнаменталізм

— напрям, що прийшов на зміну монументалізму (XII—XIII ст.). Зразком цього напрямку є героїчна поема «*Слово про похід Ігорів*».

Риси орнаменталізму:

- мозаїчність композиції та багатотематичність творів, екскурси в минуле, ліричні відступи;
- погляд на світ як на систему символів, тобто художня настанова, за якою довколишня дійсність є знаком чогось іншого, вищого, духовного;
- багата тропіка: порівняння стають поширенішими й набувають символічного забарвлення (битва — бенкет або весілля; весна — символ воскресіння тощо), типовими стають гіперболи, з'являються фольклорні постійні епітети;
- складна, заплутана синтаксична побудова тексту;
- утвердження культу аскетизму;
- на зміну християнському оптимізму монументалістської епохи приходять песимізм.

Ренесанс (Відродження) (XIV ст. – XVI-VII ст.)

— доба в історії культури та мистецтва Західної Європи.

Риси ренесансу

- повернення до зразків античного мистецтва (ідеалом стає краса форми);
- увага до особистості, її внутрішнього світу, до життя простих людей;
- поширення гуманістичних, волелюбних ідей;
- заперечення середньовічних традицій

Представники: Павло Русин, Себастьян Кльонович, Петро Скарга, Станіслав Оріховський

Бароко (XVII-XVIII ст.)

— напрям у мистецтві та літературі, який прийшов на зміну Відродженню, але не був його запереченням. Бароко синтезувало мистецтво готики й ренесансу.

Риси бароко:

посилення ролі церкви і держави, поєднання релігійних і світських мотивів, образів; мінливість, поліфонічність, ускладнена форма; тяжіння до різких контрастів, складної метафоричності, алегоризму; прагнення вразити читача пишним, барвистим стилем, риторичним оздобленням твору; трагічна напруженість і трагічне світосприймання; настрої песимізму, скепсису, розчарування.

Українське бароко виникло у першій чверті XVII ст. і розвивалося протягом двох віків в усіх жанрах тодішньої літератури,

Представники: І. Галятовський, А. Радивиловський, Л. Баранович, Іван Величковський, Григорій Граб'янка, Григорій Сковорода, Феофан Прокопович, Дмитро Туптало; елементи бароко — у творах Івана Вишенського

Найвідомішим жанром барокової поезії була духовна пісня, але й світська поезія також мала різноманітні жанрові форми: філософська й еротична лірика, панегірик та епіграма, пейзажні та емблематичні вірші тощо.

Серед найоригінальніших творів українського бароко виділяють «віршові іграшки»: *акровіри* (початкові літери кожного рядка утворюють ім'я автора) і *мізостих* (потрібні слова складаються з літер, що розміщені посередині вірша), *кабалістичні вірші* (числове значення слов'янської абетки давало можливість підрахувати рік написання твору), *фігурні вірші* (друкувались у формі серця, хреста, яйця тощо), «*раки літеральні*» І.Величковського — вірші, рядки яких можна читати однаково як справа наліво, так і зліва направо тощо.

Просвітництво (XVII—XVIII ст)

— широка ідейна течія, яка відображала антифеодальний, антиабсолютистський настрій освіченої частини населення у другій половині XVII—XVIII століття. Представники цієї течії: вчені, філософи, письменники, — вважали метою суспільства людське щастя, шлях до якого — переустрій суспільства відповідно до принципів, продиктованих розумом, були прихильниками теорії природного права. Несправедливість та поневолення, які панують у суспільстві, вони вважали наслідком накиннутих можновладцями законів, релігійних забобонів та нестачі справжніх знань. Своїм завданням вільнодумці проголошували утвердження свободи, розвиток природних здібностей кожного, громадянське виховання та поширення освіти. XVIII століття називають також Добою розуму, адже разом з ідеями Просвітництва утверджувалася віра в силу знань та можливість розумного облаштування громадського життя. Саме в цей час виникла й ідея поступу — тобто послідовного розвитку людства через здобуття нових знань, вдосконалення суспільного ладу та покращення умов життя.

Українське Просвітництво мало своїм ідейним підґрунтям як власні, так і запозичені ідеї французьких просвітників — Вольтера, Дідро, Руссо, Ламетрі, Монтеск'є, Маблі та ін. Власні традиції — це гуманістичні ідеї діячів братств та Києво-Могилянської академії. Випускники Києво-Могилянської академії стали в Україні першими носіями ідей Просвітництва. Вони ж створили у Петербурзі гурток під назвою «Зібрання», який дбав про переклад іноземних книг російською мовою, (керував Г. Козицький). За 15 років (1768-83) видали 173 томи (112 назв) творів французьких просвітників, «Енциклопедію» Дідро.

Своєрідність українського Просвітництва в тому, що тут ще не було середнього класу — носія ідей Просвітництва в Європі, тому українські просвітники — це дворяни й міщани, об'єднані вірою у перетворювальну силу освіти

Класицизм (XVIII - початок XIX ст.)

— напрям у європейській літературі та мистецтві, який уперше з'явився в італійській культурі XVI ст., а найбільшого розквіту досяг у Франції XVII ст. Цей напрям певною мірою притаманний усім європейським літературам, а в деяких зберігав свої позиції аж до першої чверті XIX ст.

Для класицизму характерна орієнтація на античну літературу, яка проголошувалася ідеальною, класичною, гідною наслідування.

Риси класицизму:

раціоналізм (прагнення будувати художні твори на засадах розуму, ігнорування особистих почуттів);
наслідування зразків античного мистецтва;

нормативність, встановлення вічних та непорушних правил і законів (для драматургії — це закон «трьох єдностей» (дії, часу й місця);

обов'язкове дотримання канонічних правил написання творів (зображення героя тільки при виконанні державного обов'язку, різкий поділ дійових осіб на позитивних та негативних, суворе дотримання пропорційності всіх частин твору, стрункість композиції тощо);

до мови класицизм ставив вимоги ясності та чистоти, ідеалом була мова афористична, понятійна, яка відповідала б засадам теорії трьох стилів;

аристократизм, орієнтування на вимоги, смаки вищої суспільної верстви;

встановлення ієрархії жанрів, серед яких найважливішими вважалися античні; поділ жанрів на «серйозні», «високі» (трагедія, епопея, роман, елегія, ідилія) та «низькі», «розважальні» (трагедійна поема, комедія, байка, епіграма).

Класицисти вважали, що призначення літератури — виховувати людину, але не шляхом читання моралей чи нотацій, а насолодою, яку мусить давати мистецтво.

Розвиткові класицизму в Україні не сприяли ні політичні, ні загальнокультурні умови. Поширення набули переважно тільки «низькі» жанри — трагедійна поема, комедія, байка. Але саме завдяки цій неповноті класицизму в українській літературі відбувається епохальний перехід від українізованої книжно-слов'янської до живої народної мови. Так започатковується нове відродження українського письменства, а згодом і нації в цілому.

Представники українського класицизму — І.Котляревський, Г.Квітка-Основ'яненко, П. Гулак-Артемівський та ін.

Сентименталізм (др. пол. XVIII - поч. XIX ст.)

— напрям у європейській літературі другої половини XVIII - початку XIX ст., що характеризується прагненням відтворити світ почуттів простої людини й викликати співчуття читача до героїв твору. Сентименталізм розвивався як утвердження чуттєвої, ірраціональної стихії в художній творчості на противагу жорстким, раціоналістичним нормативам класицизму та властивому добі Просвітництва культу абсолютного розуму. Сентименталізм дістав свою назву від роману англійського письменника Л.Стерна «Сентиментальна подорож по Франції та Італії» (1768 р.). Поступово сентименталізм запанував і в інших жанрах, змінивши жанрову систему сучасної йому літератури. Сентименталізм відкидає класицистичний поділ жанрів на «високі» і «низькі», усі вони стають рівноправними. Письменники-сентименталісти відкрили здатність простої людини, не зіпсованої цивілізацією, передовсім ідеалізованого селянина, до тонких чуттєвих переживань.

Риси сентименталізму:

- відтворення почуттів і пристрастей людини як основний предмет зображення;
- позитивні герої — представники середніх і нижчих верств суспільства;
- вільна побудова твору; підвищена емоційність зображення подій та характерів, їх нетиповість;
- мальовничі сільські пейзажі; розробка переважно епічних форм, виникнення ліро-епосу;
- інтенсивне використання пестливої форми та слів, що означають почуття й настрої.

В Україні сентименталізм найяскравіше проявився у творчості І. Котляревського («Наталка Полтавка») і Г. Квітки-Основ'яненка («Маруся», «Сердеина Оксана», «Козир-дівка», «Щира любов»).

Романтизм (кін. XVIII - поч. XIX ст.)

— один із провідних напрямів у літературі, науці й мистецтві, що виник наприкінці XVIII ст. у Німеччині та існував у літературі Європи й Америки в першій половині XIX ст. Романтики виступали проти нормативності класицистичного мистецтва, проти його канонів та обмежень. Як новий тип свідомості й ідеології, що охопив різні напрями людської діяльності (історію, філософію, право, політичну економію, психологію, мистецтво), романтизм був пов'язаний з докорінною зміною всієї системи світоглядних орієнтацій і цінностей.

Риси романтизму:

- заперечення раціоналізму доби Просвітництва;
- ідеалізм у філософії; вільна побудова творів;
- апологія (захист) особистості;

- неприйняття буденності й звеличення «життя духу» (найвищими його виявами були образотворче мистецтво, релігія, музика, філософія);
- культ почуттів;
- ліричні та ліро-епічні форми;
- захоплення фольклором, інтенсивне використання фольклорних сюжетів, образів, жанрів, художньо-технічних прийомів;
- інтерес до фантастики, екзотичних картин природи тощо.

Романтизм іноді вдається до смішного, гумористичного, чудернацького. Своєрідним явищем поезики романтизму стає так звана «романтична іронія». Ще одним засобом романтичного пізнання Всесвіту стає гротеск, поряд з яким використовуються й інші форми умовної образності. Митець-романтик не відтворює дійсність, а перетворює, «романтизує» її. І цей новий умовний світ для романтика є прекраснішим за реальний. Хоча ці «два світи» далеко не завжди співіснують у гармонійній єдності. Митці часто відчувають цілковитий розлад між мрією та дійсністю, що спричиняє настрої безнадії та відчаю.

Український романтизм охоплює період 20-60-х років XIX ст. Виникнення цього літературного напрямку в Україні пов'язане з публікацією в 1827-1828 рр. творів П. Гулака-Артемівського («Рибалка»), з появою «Малоросійських пісень» М. Максимовича в 1827 р., а також створенням літературного гуртка І. Срезневського в Харківському університеті наприкінці 20-х рр.

Українські романтики мали кілька своїх осередків: у Харкові діяли Л. Боровиковський, А. Метлинський, М. Костомаров; у Львові — М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький («Руська трійця»), М. Устиянович; у Києві — кирило-мефодіївці (М. Костомаров (який переїздить з Харкова), Т. Шевченко, П. Куліш).

Реалізм (друга половина XIX ст.)

— літературний напрям, який характеризується правдивим і всебічним відображенням дійсності на основі типізації життєвих явищ. Починаючи з 30-х рр. XIX ст., набуває розвитку у Франції, а згодом — в інших європейських літературах. На відміну від романтизму, який зосереджував увагу на внутрішньому світі людини, основою для реалізму стає проблема взаємин людини і середовища, впливу соціально-історичних обставин на формування духовного світу (характеру) особистості. Замість інтуїтивно-чуттєвого світоприйняття на перше місце в літературі висувається пізнавально-аналітичне начало, а типізація дійсності утверджується як універсальний спосіб художнього узагальнення.

Риси реалізму:

- раціоналізм, раціоцентричний психологізм (ототожнення психіки і свідомості, недооцінка позасвідомих процесів);
- правдиве, конкретно-історичне, всебічне зображення типових подій і характерів у типових обставинах при правдивості деталей;
- принцип точної відповідності реальній дійсності усвідомлюється як критерій художності, як сама художність;
- характер і вчинки героя пояснюються його соціальним походженням та становищем, умовами повсякденного життя;
- конфліктність (драматизація) як сюжетно-композиційний спосіб формування художньої правди;
- вільна побудова творів;
- превалювання (перевага) епічних, прозових жанрів у літературі, послаблення ліричного струменя мистецтва;
- розв'язання проблем на основі загальнолюдських цінностей.

Серед українських реалістів — Марко Вовчок (М. Вілінська), І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний (Рудченко), І. Франко.

Модернізм (кінець XIX-XX ст.)

— загальна назва літературних напрямів та шкіл XX ст., яким притаманні формотворчість, експериментаторство, тяжіння до умовних засобів, антиреалістична спрямованість. Модерністські напрями виникли як заперечення натуралістичної практики в художній царині, обґрунтованої філософією позитивізму. Модерністи, на відміну від раціоналізму попередників, на перше місце ставили творчу інтуїцію, втаємничення у трансцендентну (ту, що лежить поза межами свідомості й пізнання, тобто не може бути пізнаною) сутність буття. Вищим знанням проголошувалася не наука, а поезія, зважаючи на її феноменальну здатність одуховнювати світ, проникати в найінтимніші глибини буття. Модерністи свідомо роблять свою творчість антидемократичною, елітарною.

Риси модернізму:

- новизна та антитрадиціоналізм (хоча модерністи ніколи цілком не поривають з літературною традицією);
- у творах утверджується перевага форми над змістом;
- заперечення матеріалістичного детермінізму, визнання інтуїтивного поряд з логічним шляхом пізнання;
- індивідуалізм, зосередження на «Я» автора, героя, читача;
- психологізм, пильна увага до позасвідомих сфер психіки, до внутрішньої боротьби роздвоєного людського «Я»;
- широке використання таких художніх прийомів, як «потік свідомості» та монтаж (прийшов у літературу з кіномистецтва);
- використання символу як засобу пізнання і відтворення світу; ліризм (навіть у прозі, драматургії, публіцистиці);
- естетизм.

Окремі напрями модерністської літератури сьогодні стали класикою. Серед найвизначніших — *імпресіонізм, неоромантизм, символізм, імажинізм, футуризм, акмеїзм, експресіонізм, сюрреалізм, «театр абсурду», дадаїзм, «новий роман»* тощо. Одним з найперших виявів модернізму, точніше його провісником, в Україні був декаданс.

Імпресіонізм

— течія модернізму, художній напрям, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань. Сформувався у Франції в другій половині XIX ст., насамперед у малярстві. Визначення походить від назви картини Клода Моне «Враження. Схід сонця» («Impression. Soleil levant», 1873 р.). Наприкінці XIX ст. імпресіонізм поширився в європейському письменстві. Засновниками літературного імпресіонізму вважають братів Гонкурів.

Риси імпресіонізму:

- зображується не сам предмет, а враження від нього («Бачити, відчувати, виражати — в цьому все мистецтво», — проголошували Едмонд і Жуль Гонкури). Імпресіоністи орієнтуються на почуття, а не на розум;
- відмова від ідеалізації: ставлячи перед собою завдання зафіксувати реальні моменти, імпресіоністи найчастіше заперечували поняття ідеалізації й ідеалу, адже ідеал відсутній в конкретній реальності;
- часопростір ущільнюється і подрібнюється, предметом мистецької зацікавленості стає не послідовна зміна подій і явищ (фабула), не соціальний, логічно впорядкований історичний відрізок або період життя героя, а уривчасті фрагменти, відбиті у свідомості персонажа;
- герой імпресіоністичного твору цікавий не так своєю активністю, спрямованою на пере-творення зовнішнього світу, як саме «пасивною» здатністю сприймати, реагувати на зовнішні збудники, бути носієм, навіть колекціонером вражень;
- найпоширенішим жанром імпресіонізму стає новела.

Український імпресіонізм на тлі західноєвропейського мав яскравіше лірико-романтичне забарвлення, що зближувало його (а нерідко й змішувало зовсім) з неоромантизмом та символізмом. Поетика імпресіонізму відбилася у творчості *М. Коцюбинського, В. Стефаника, Марка Черемшини (І. Семанюка), частково О. Кобилянської, а також Миколи Хвильового (Фітільова), Є. Плужника* та ін.

Символізм

— одна зі стильових течій модернізму, що виникла у Франції в 70-х рр. XIX ст., а в українській літературі поширилася на початку XX ст. Основною рисою символізму є те, що конкретний художній образ перетворюється на багатозначний символ. Теоретиком символізму вважається П. Бодлер. Він висунув теорію «системи відповідностей», за якою всі предмети і явища, всі чуття і почуття невидимо зв'язані в одну невиразну, містичну цілість. Завдання митця — побачити ці зв'язки, розплутати їх, показати таємничу залежність усього на світі. У 1880-1890-х рр. у Франції з'являється ряд послідовників Бодлера — символістів. Найталановитіші його продовжувачі — П. Верлен, А. Рембо, С. Малларме.

Риси символізму:

- войовничий бунт проти надто консервативної і регламентованої суспільної моралі;
- підкреслене естетство (захоплення витонченою поетичною формою і недооцінка змісту);
- культ екзотичних і заборонених тем, хвороблива увага до позасвідомого тощо;
- спроби вирватися за рамки повсякденного, прив'язаного до матеріальності буття, зазирну-ти до «світу в собі».

В українську літературу символізм прийшов через австро-німецьку та польську літератури. *Засновницею цього стилю у вітчизняному письменстві стала Ольга Кобилянська.* Серед помітних українських символістів можна назвати *П. Карманського, В. Пачовського, Б. Лепкого, М. Яцківа, Д. Загула, Я. Савченка, Олексу Слісаренка (Снісаря), Т. Осьмачку (у ранній поезії), М. Євшана* та інших.

Водночас слід наголосити, що український символізм міцно переплетений з неоромантизмом. Майже неможливо визначити, який із двох стилів домінує у певному творі.

Неокласицизм

— умовна назва для позначення тих тенденцій у поезії на межі XIX-XX ст., що брали за основу «класичну норму», яка передбачала досконалість форми і ясність поетичної мови, пошук шляхів до гармонії духу, зосередженість на вічних, непроминутих засадах буття, настанову на успадкування культурної та літературної традицій, орієнтацію на кращі зразки мистецтва, створені у попередні епохи. Поети, що належали до неокласичної тенденції, широко використовували античні сюжети та образи. Серед літераторів, у яких спостерігаються неокласичні тенденції, — Р.-М. Рільке, О. Мандельштам.

Основними ознаками неокласицизму є:

- поміркованість у світогляді, гармонія й рівновага;
- використання античних, міфологічних і ренесансних тем, образів і сюжетів;
- переважання вишуканих форм (сонет, рондель, віртуозна ритміка);
- уникання буденних проблем.

До українських «неокласиків» зараховують *Миколу Зерова, Михайла Драй-Хмару (Драя), Павла Филиповича, Юрія Клена (О. Бургардта), Максима Рильського. Окрім того, В. Домонтовича (Петрова), Михайла Могилянского, Андрія Ніковського, Бориса Тена (М. Хомичевського), Григорія Кочура* та ін.

Неоромантизм

— стильова течія модернізму, що виникла в українській літературі на початку XX ст., названа Лесею Українкою «новоромантизмом». Зі «старим» романтизмом його ріднить порив до ідеального, виняткового. Відкинувши раціоналізм, неоромантики на перше місце поставили чуттєву сферу людини, емоційно-інтуїтивне пізнання.

Риси неоромантизму:

- неоромантики змальовували переважно не масу, а яскраву, неповторну індивідуальність, що вирізняється з маси, бореться — часом попри безнадійну ситуацію — зі злом, зашкарублістю, повсякденною сірістю;
- герої неоромантиків переймаються тугою за високою досконалістю у всьому, характеризуються внутрішнім аристократизмом, бажанням жити за критеріями ідеалу, а не буднів;
- головна увага зосереджувалася на дослідженні внутрішнього світу людини, через який неоромантики намагалися зазирнути у світ духовний;
- зовнішні події (також і соціальні) у творах неоромантиків відступають на задній план;
- неоромантики часто вдаються до умовних, фантастичних образів, ситуацій, сюжетів; відмова від типізації, натомість застосування символізму.

Неоромантизм в українській літературі започаткувала О. Кобилянська новелами та повістями «Людина», «Царівна». У цьому стилі працювали також **Леся Українка, Олександр Олесь (Кандиба), М. Вороний** та інші.

Неореалізм

— стильова течія в українській літературі початку ХХ ст. (її ще називають соціально-психологічним, романтичним, імпресіоністичним або лірико-психологічним реалізмом), яка розвинулася з класичного реалізму. Не сприйнявши наслідувального (міметичного) принципу «зображення життя у формах життя», неореалісти визначали свій концептуальний принцип між документальною достовірністю, філософсько-аналітичним заглибленням у дійсність та ліричною стихією. Часто промовиста деталь для них значить більше, ніж розгорнутий за всіма правилами реалістичного письма сюжет.

Риси неореалізму:

- у творах поглиблений психологізм, на який скеровується вся увага;
- неореаліст заглиблюється у внутрішній світ персонажа для самодостатнього осмислення його як людини, пізнання її ірраціональної сутності незалежно від суспільного оточення;
- внутрішні психологічні чи зовнішні соціальні суперечності у творах цього стилю виступають (переважно на підтекстовому рівні) як вияви понадчасового, метафізичного конфлікту добра і зла, світла і темряви;
- зазвичай автори не пропонують читачам простих, однозначних вирішень психологічних колізій, намагаються зрозуміти і об'єктивно подати позицію кожної зі сторін досліджуваного конфлікту.

Неореалізм виявився у творчості В. Винниченка, В. Підмогильного, Бориса Антоненка-Давидовича (Давидова), І.Сенченка, В. Домонтовича (Петрова) та інших митців.

Екзистенціалізм

— течія в літературі, що сформувалася в Європі у 1930-1940 рр., а найбільшого розвитку досягла в 1950-1960-ті рр. Основним положенням екзистенціалізму є постулат: екзистенція (існування) передре есенції (сутності). У художніх творах екзистенціалісти прагнуть збагнути справжні причини трагічної нев-лаштованості людського життя.

Риси екзистенціалізму:

- чільне місце займають категорії абсурдності буття, страху, відчаю, самотності, страждан-ня, смерті;
- особистість має протидіяти суспільству, державі, середовищу, ворожому «іншому», адже всі вони нав'язують їй свою волю, мораль, свої інтереси й ідеали;
- поняття відчуженості й абсурдності є взаємопов'язаними та взаємозумовленими в літературних творах екзистенціалістів;
- вищу життєву цінність екзистенціалісти вбачають у свободі особистості;
- існування людини тлумачиться як драма свободи; найчастіше в художніх творах застосовують прийом розповіді від першої особи.

В українській літературі екзистенціалізм проявився у творчості *В. Підмогильного, Івана Багряного (Лозов'ягіна), Т. Осьмачки, Василя Барки (Очерета), В. Шевчука, у поезії представників «ню-йоркської групи», у ліриці В. Стуса*. Нерідко межі екзистенціалізму як світоглядної структури є доволі примарними, а належність до нього окремих митців — дискусійною.

Кларнетизм

Кларнетизм — термін на позначення стилю *ранньої лірики П. Тичини*. Кларнетизм виражається за допомогою багатьох поетичних засобів: звукових (асонанс, алітерація, звуконаслідування, анафора, епіфора), зорових (епітет, метафора, індивідуально-авторські слова) і формальних (розміщення строф і рядків).

Ознаки кларнетизму:

- музикальність і ритмічність строф;
- асоціювання — митець не копіює навколишній світ, а передає мінливі асоціативні враження;
- символізм поетичної мови — майже кожне слово стає символічним натяком, про що прямо сказати не можна, адже воно неосяжне й невловиме.

Кларнетизм характеризують такі поняття, як «кольоровий слух», «слуховий колір», «аристократичність духу», «поетичний всесвіт», «філософська ідея всеєдності».

Авангардизм

Поєднання течій у мистецтві, що виникають у кризові періоди, коли певний напрям або стиль уже вичерпав себе, а створені ним «канонічні зразки» перетворилися на кліше. Авангардизм заперечує та викриває їх шляхом висміювання, пародіювання, гротескового поєднання. Головна функція авангардизму — деструктивна, його мета — «очищення шляху» для нового, що має прийти в мистецтво. Авангардизм не є конструктивним, не здатен на створення власних цінностей. Тому він виникає «хвилями», з часом, виконавши свою місію, зникає. *З погляду історії літератури авангардизм ХХ століття вважають одним із відгалужень модернізму*. Його риси бачимо в кубістів, експресіоністів, дадаїстів.

В українській літературі ХХ століття авангардизм виникав двічі: у 20-х роках, коли виникла потреба оновлення народницької літератури (пов'язаний з іменами поетів-футуристів *М. Семенка, Г. Шкурупія*) і *в кінці 80-х — на початку 90-х* (неоавангардизм), викривши штучні та зужиті аспекти літератури соцреалізму (групи «Бу-Ба-Бу», «ЛуГоСад», «Нова дегенерація»).

Футуризм

— авангардний напрям, назва якого в перекладі з латини означає «майбутнє». Виник у літературі на початку ХХ ст. Як художньо-стильовий напрям уперше заявив про себе різновидом італійського авангардизму. Його теоретиком став поет Т. Марінетті, який пропагував радикальний розрив з усією культурною традицією: «Ми підриваємо традиції, як поточені червою мости». Декларації українських футуристів були близькі до цього: «Те, що називають мистецтвом, є для нас предмет ліквідації... Ліквідація мистецтва є наше мистецтво... Мистецтво є пережиток минулого... Смерть мистецтву!.. Хай живе метамистецтво — «мистецтво комуністичного суспільства!»...»

Риси футуризму:

- заперечення традиційної культури (особливо її моральних і художніх цінностей);
- прагнення до новацій, бунтівливості порушення традицій; культивування урбанізму (естетика машинної індустрії і великого міста);
- переплетіння документального матеріалу з фантастикою;
- у поезії — руйнування загальноприйнятої мови, використання «слів на свободі».

Ознаки футуризму спостерігаємо у творчості *М. Семенка, В. Поліщука, Я. Савченка, М.Бажана, Гео Шкурупія*.

Експресіонізм

— напрям, назва якого походить від французького expression (вираження). Як і імпресіонізм, постав у творчості західноєвропейських художників (В. Ван Гог, Е. Мунк, П. Сезанн, П. Гоген, А. Матісс та ін.).

Риси експресіонізму:

- зацікавленість глибинними психічними процесами;
- заперечення як позитивізму, так і раціоналізму; оновлення формально-стилістичних засобів, художньої образності та виразності, часом і таких непокінчених між собою, як глибокий ліризм і всеохопний пафос;
- суб'єктивізм і зацікавленість громадянською темою.

Український експресіонізм започаткував В. Стефаник, який від декадентських поезій у прозі перейшов на засади експресіонізму. Класичний експресіонізм утвердив **О. Турянський** повістю «*Поза межами болю*». У стильову течію експресіонізму частково вписується творчість **М. Куліша** («97»), частково — **М. Бажана** (збірка «17-й патруль»), а особливо проза **Миколи Хвильового** (Фітільова), **Івана Дніпровського** (Шевченка), **Ю. Липи**, **Т. Осьмачки**.

Вітаїзм (віталізм)

Вітаїзм (латин. vita — життя) — течія на початку ХХ ст.; відтворення безперервного потоку життя, пошук найвищих естетичних цінностей.

Головна ознака — відтворення безперервного потоку життя, погляд на людину як на біологічну істоту.

Джерело вітаїзму — учення Ф. Ніцше про «діонісійське» (темне, інстинктивне) начало культури.

Носії та виразники цього погляду вірили в рушійні стихійні сили самого життя, що пізнаються не розумом, а шляхом творчого, інтуїтивного осягнення дійсності. Ця «філософія життя» найбільш помітно виявилась у літературі, особливо в ліричній творчості. Микола Хвильовий навіть проголосив тоді «романтику вітаїзму» як найбільш перспективний стиль нашого письменства. Митці в героїко-романтичному плані оспівують Українську революцію, свідомого українця як нову особистість, захисника своєї країни.

Основні риси вітаїстичності:

- сприйняття дійсності як безперервного руху життєвих сил;
- настанова на перетворення світу;
- переважання оптимістичного світобачення;
- віра у творчі можливості людини;
- зображення сильних, здатних до боротьби героїв;
- піднесення національного ідеалу.

Розвиток поезії цього періоду мав декілька тенденцій:

- поглиблений аналіз складних процесів внутрішнього світу особистості, зумовлених бурхливими подіями того часу (**М. Бажан**, **Є. Плужник**, **М. Рильський**, **В. Свідзінський**, **В. Сосюра**, **П. Тичина**);
- культивування пролетарськими поетами лірики громадянського пафосу з виразно політичним спрямуванням: зосередження уваги на психології маси — робітничого класу (**В. Еллан-Блакитний**);
- філософське осмислення буття людини та життєвих проблем, що мали вирішальне значення в історичній долі українського народу (**Т. Осьмачка**, **Є. Плужник**, **П. Тичина**).
- життєвість, незнищенність нації (**М. Хвильовий**, **Є. Маланюк**, **О. Ольжич**, **У. Самчук**).

«Розстріляне відродження»

«Розстріляне відродження» — умовна назва літературно-мистецької генерації у 20-х — на початку 30-х років ХХ ст. У цей період було знищено більшість представників українського письменства, інтелігенцію, які розбудовували національну культуру. Серед них: **Михайло Драй-Хмара**, **Микола Зеров**, **Микола Куліш**, **Лесь Курбас**, **Валер'ян Підмогильний**, **Євген Плужник**, **Михайль Семенко** та ін. — найяскравіші представники української літератури й національної історії загалом.

Соціалістичний реалізм

Соціалістичний реалізм (лат. *socialis* — суспільний, *realis* — дійсний) — напрям і метод радянської літератури, що сформувався під впливом натуралізму і так званої пролетарської літератури. Він був провідним у мистецтві з 1934 по 1980 рік. Визначення методу вперше було сформульоване на I з'їзді письменників СРСР в 1934 році.

У статуті Спілки радянських письменників було проголошено, що соціалістичний реалізм „потребує від митця правдивого, історично-конкретного зображення дійсності в її революційному розвитку. При цьому правдивість та історична конкретність художнього зображення має поєднуватись із завданням ідейної переробки й виховання трудівників у дусі соціалізму”.

Особливості: ілюстрування індустріалізації й колективізації; оспівування комуністичної партії і її провідної ролі в житті народу у будь-яких сферах; воєнна та патріотична тематика; піднесення борця, будівника нового суспільства; ідеалізація людини як носія кращих моральних якостей, вихованих соціалістичною системою; конфлікт полягав у боротьбі проти чужих ідей, за ідеологічну спільність та єдність.

Представники в українській літературі: П.Тичина, М.Рильський, О. Довженка, А.Головко, О.Корнійчук

"Шістдесятництво"

"Шістдесятництво" - це унікальне мистецьке і громадсько-політичне явище в Україні середини ХХ ст.; друге українське Відродження ХХ ст.

"Шістдесятники" - молоде покоління митців початку 60-х років ХХ ст., яке сформувалося під час тимчасової лібералізації суспільного життя в СРСР у 1956 - 1964 рр.

Поети-шістдесятники: Ліна Костенко, Дмитро Павличко, Василь Симоненко, Микола Вінграновський, Іван Драч, Василь Стус, Борис Олійник.

Прозаїки-шістдесятники: Євген Гуцало, Григорій Тютюнник, Валерій Шевчук, Володимир Дрозд.

Основи світогляду "шістдесятників":

- культурництво - відстоювання справжньої (а не спрощеної згідно з радянськими постулатами) культуротворчості;
- лібералізм - свобода у всіх виявах;
- патріотизм - любов до рідної землі;
- гуманізм;
- етичний максималізм та моралізм - мораль як мірило людських вчинків;
- духовний аристократизм

Постмодернізм

— світоглядно-мистецький напрям, що в останні десятиліття ХХ ст. приходить на зміну модернізму. Цей напрям — продукт постіндустріальної епохи, епохи розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем — світоглядно-філософських, економічних, політичних. Постмодерністи, завдяки гіркому історичному досвідові, переконалися у марноті спроб по-ліпшити світ, втратили ідеологічні ілюзії, вважаючи, що людина позбавлена змоги не лише змінити світ, а й досягнути, систематизувати його, що подія завжди випереджає теорію. Прогрес визнається ними лише ілюзією, з'являється відчуття вичерпності історії, естетики, мистецтва. Реальним вважається варіювання та співіснування усіх (і найдавніших, і новітніх) форм буття. Принципи повторюваності та сумісності перетворюються на стиль художнього мислення з притаманними йому тяжінням до стилізації, цитування, переінакшення, ремінісценції, алюзії. Митець має справу не з «чистим» матеріалом, а з культурно освоєним, адже існування мистецтва у попередніх класичних формах неможливе в постіндустріальному суспільстві з його необмеженим потенціалом серійного відтворення та тиражування.

Риси постмодернізму:

- культ незалежної особистості; потяг до архаїки, міфу, колективного позасвідомого;
- прагнення поєднати, взаємодоповнити істини (часом полярно протилежні) багатьох людей, націй, культур, релігій, філософій;
- бачення повсякденного реального життя як театру абсурду, апокаліптичного карнавалу;
- використання підкреслено ігрового стилю, щоб акцентувати на ненормальності, несправжності, протиприродності панівного в реальності способу життя;
- зумисне химерне переплетення різних стилів оповіді (високий класицистичний і сентиментальний чи грубо натуралістичний і казковий та ін.);
- у стиль художній нерідко вплітаються стилі науковий, публіцистичний, діловий тощо);
- суміш багатьох традиційних жанрових різновидів; сюжети творів — це легко замасковані алюзії (натяки) на відомі сюжети літератури попе-редніх епох;
- запозичення, перегуки спостерігаються не лише на сюжетно-композиційному, а й на образному, мовному рівнях;
- як правило, у постмодерністському творі наявний образ оповідача;
- іронічність та пародійність.

Серед перших виразно постмодерністських творів — романи У. Еко «Ім'я троянди» (1980 р.), П. Зюскінда «Запахи» (1985 р.), Д. Апдайка «Версія Роджерса» (1985 р.).

Постмодернізм у сучасній українській літературі виявляється у творчості **Ю. Андруховича, Ю. Іздрика, О. Ульяненка, С. Процюка, О. Забужко** та інших.

Джерела

Авраменко О. Українська література : підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Олександр Авраменко. — К. : Грамота, 2017.

Бібліотека української літератури <https://ukrclassic.com.ua/katalog/teoriya-literaturi/3466-osnovni-literaturno-stilistichni-napryami-tehiji>

Витвицька С. Українська література. ЗНО 2020. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2019

Вікіпедія. Просвітництво <https://uk.wikipedia.org/>